

«Ентузіазм: Симфонія Донбасу» може ілюструвати протиріччя між теоретичною моделлю марксистської революції та її практичним втіленням радянською владою.

3. В радянському кіномистецтві 1930 – 40-х рр. виявляється принципова суперечність між реалістичним відображенням суспільного буття та конструюванням ідеалізованої реальності для формування нової суспільної свідомості.

Розвиток комплексу цих та інших суперечностей тоталітарної дійсності закономірно спричинив діалектичний стрибок, якісну зміну стану системи та, зрештою, її самозаперечення. Деякі з зазначених суперечностей у змінених формах мають місце й сьогодні, що вимагає їх виявлення та усунення.

Література

1. Болтянский Г. Ленин и кино / Г. Болтянский. – М., 1925. – С. 19.
2. Мусієнко О.С. Кіно і міфологеми тоталітарної доби / О.С.Мусієнко // Друга світова війна та (від)творення історичної пам'яті в сучасній Україні: Міжнародна наукова конференція 23-26 вересня 2009 р., Київ, Україна. – Електронний ресурс. – Режим доступу: www.historicalmemory.org.ua/docs/ukr/Moussienko.doc
3. Кузюк О.М. Українське радянське кіно 1930-х років: суспільно-політичний аспект / О.М. Кузюк // Гілея. – 2010. – Вип. 41.
4. Роготченко О. Соціалістичний реалізм і тоталітаризм / О. Роготченко. – К.: Фенікс, 2007. — 608 с.
5. Самойленко Т.І. Українське кіно в умовах тоталітарного режиму / Т.І.Самойленко // Наукові праці: Науково-методичний журнал. – Т. 129, Вип. 116. Н 34 Історія. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – С. 32-36.
6. Bazin A. The Myth of Stalin in the Soviet Cinema // Bazin at Work: Major Essays and Reviews from the Forties & Fifties / A. Bazin; [transl. from the French by A. Piette and B. Cardullo, ed. by B. Cardullo]. – New York, London: Routledge, 1997. – P. 23-40.
7. Гюнтер Х. Архетипы советской культуры / Х. Гюнтер // Соцреалистический канон. – М.: Академический проект, 2000. – С.743-784.
8. Попова О.Ю. Феномен образа врага: социальный заказ и механизм советской пропаганды (по материалам Донбасса 1930-х гг.) / О.Ю. Попова // Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету. Т.2. – Донецьк: ДонНУ, 2009. – С. 140-145.
9. Сталин И.В. Об индустриализации и хлебной проблеме: Речь на пленуме ЦК ВКП(б) 9 июля 1928 г. // Сочинения / И.В. Сталин. – М.: ОГИЗ; Государственное издательство политической литературы, 1949. – Т.11. – С. 157-187.
10. Фромм Э. Концепция человека у Карла Маркса. Избранные главы / Э. Фромм. – Электронный ресурс. – Режим доступа: <http://www.philosophy.ru/library/fromm/concept.htm>
11. Оруэлл Д. 1984 // 1984; Скотный Двор / Д. Оруэлл. – М.: АСТ, 2004. – С. 185, 231.
12. Маяковский В.В. Владимир Ильич Ленин // Собрание сочинений в 12 тт. / В.В. Маяковский. – М.: Правда, 1978. – Т.3. – С. 288.
13. Конституция СССР 1924 г. – Электронный ресурс. – Режим доступа: [http://ru.wikisource.org/wiki/Конституция_СССР_\(1924\)_первоначальная_редакция](http://ru.wikisource.org/wiki/Конституция_СССР_(1924)_первоначальная_редакция)
14. Волин Б. Великий русский народ / Б. Волин. – М.: Молодая гвардия, 1938. – с.3.
15. Маркс К. Манифест коммунистической партии / К. Маркс, Ф. Энгельс // Сочинения. – 2-е изд./ К. Маркс, Ф. Энгельс. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1955. – Т. 4. – С. 429.
16. Маркс К. К критике политической экономии / К. Маркс // Сочинения. – 2-е изд. / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1959. – Т. 13. – С. 7.
17. Ленин В.И. Наше внешнее и внутреннее положение и задачи партии (Московская губернская конференция РКП (б) 20—22 ноября 1920 г.) // ПСС. – 5-е изд. / В.И. Ленин. – М.: Издательство политической литературы, 1970. – Т. 42. – С. 30.
18. Кракауэр З. Природа фильма: Реабилитация физической реальности / З. Кракауэр; [сокр. пер. с англ. Д.Ф. Соколовой]. – М.: Искусство, 1974. – С. 34.
19. Лебедев Н.А. Очерки истории кино СССР. Немое кино: 1918 – 1934 годы / Н.А. Лебедев. – Электронный ресурс. – Режим доступа: <http://bibliotekar.ru/kino/15.htm>
20. Постановление Оргбюро ЦК ВКП (б) О кинофильме «Большая жизнь» 4 сентября 1946 г. // Литературная газета. – 1946. – 14 сентября.

УДК 94:330.526.39 – 055.2 (477)

ПОЗИЦІОНАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОК В СУСПІЛЬСТВІ ЧЕРЕЗ БЛАГОДІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТЬ)

Г.Ю. Руденко, С.М. Нестерцова

Резюме. У роботі на основі аналізу та систематизації широкого кола джерел, досліджується благодійна діяльність українських жінок у другій половині ХІХ – на початку ХХ століть, аналізуються основні тенденції та особливості добродійності, спрямованої на допомогу малозабезпеченим верствам населення, вивчаються основні напрямки, форми і методи надання благодійної допомоги. Розкрито механізм створення, діяльності та фінансування приватних та громадських благодійних установ і закладів. Простежено результативність благодійних заходів, спрямованих на підтримку нужденних.

Ключові слова: благодійна діяльність, жінка, малозабезпечені верстви населення, Україна

В умовах сучасної демократизації вирішення саме соціальних і культурних проблем, що нині стоять перед українським суспільством, коли велика кількість населення перебуває в нужденному стані і дуже гостро

постають питання вдосконалення соціального захисту малозабезпечених верств населення, все більшого значення набуває відродження та розвиток благодійної діяльності. Традиція благодійності, яка протягом століть була важливою складовою суспільного життя на українських землях, сьогодні є актуальною як у науковому плані, так і в практичному застосуванні, що спонукає постійно звертатися до її історичного досвіду.

Доброчинна діяльність є одним із механізмів практичної взаємодії суспільства й держави, яка характеризується своєрідними організаційними формами, соціальними пріоритетами й особистими прагненнями благодійників, соціальне значущими результатами. В умовах, коли уряд неспроможний був забезпечити бодай мінімальний догляд стосовно знедолених прошарків суспільства, коли сфера соціального забезпечення ще не розвинулася, доброчинність була важливим чинником матеріальної підтримки певних категорій населення і своєрідним засобом згладжування суспільної напруги.

Друга половина XIX – початок XX ст. – це період коли український народ переживав багато потрясінь: був і голод, і революція, і війна. За таких умов благодійництво, ставало одним із основних засобів підтримання соціального становища українського народу. Філантропічна схильність була притаманна не якійсь певній статі, а людині, що може співчувати, любити та допомагати. У випадку з благодійністю, з точки зору психології та життєвої реальності, симбіоз чоловіка та жінки є ефективним, бо жіноче серце – це джерело доброти та співчуття, а чоловіча наполеглива праця – це джерело раціональних ідей. Чоловік сприймає обставини раціонально, намагаючись уникнути надмірних емоцій. Жінка – істота більш чуйна, більш чутлива до проблем оточуючих. Жінка переважно зосереджується на деталях, масштаб її інтересів значно менший, ніж чоловічий. Проте це не заважає, а навіть допомагає їй визначити організаційні форми та методи благодійної діяльності, бути ініціатором доброчинності, бо саме аналіз деталей дозволяє виявити причинно-наслідкові зв'язки певної ситуації, бо емоційне сприйняття викликає співчуття, бажання допомогти. Жінки спонукали суспільство до доброчинності. Саме вони брали на себе відповідальність у тяжкі часи, коли чоловіки захищали Вітчизну. Материнська природа завжди тягнулась до знедолених, до дітей-сиріт, до тих, хто загубився на життєвому шляху.

У прагненні змінити життя на краще ми знаходимо спільний простір для чоловіка та жінки, але кожен виконує своє завдання відповідно до характеру соціалізації із врахуванням психологічних та соціально-нормативних факторів.

Довгий час проблеми розвитку благодійності залишались поза увагою історичної науки в силу того, що благодійництвом займалися лише представники заможних верств населення, на яких радянська влада поклала всю вину за зубожіння робітників і селян. Тільки після здобуття Україною незалежності відновилася дослідження історії вітчизняної благодійності. Ці праці засвідчили про потребу більш ґрунтовного вивчення проблеми.

Таким чином, актуальність теми обумовлена насамперед тим, що вивчення та аналіз благодійної діяльності жінок України на межі XIX-XX ст. допоможуть усвідомити її необхідність та важливе значення у сучасному суспільстві, а також сприятимуть вирішенню тих завдань, які постають перед благодійними організаціями сьогодні і уникненню помилок, які мали місце в минулому. Всебічне вивчення доброчинності жінок в умовах перехідного періоду сприятиме виробленню цілісного уявлення про систему благодійної діяльності в Україні, новому осмисленню сутності суспільно-політичних процесів зазначеного періоду. Знання традицій, особливостей історичного досвіду у сфері доброчинності дозволить вирішити соціальні проблеми сучасного суспільства через механізми, що найбільш повно враховують специфіку країни.

У ході написання роботи були використані як загальнонаукові методи (об'єктивності й історизму, аналізу і синтезу, діалектичний, логічний), так і спеціально-історичні методи: ретроспективний, порівняльний, метод актуалізації, проблемний, а також методи суміжних дисциплін – системний і гендерний (історико-генетичний) підходи, які дозволили більш глибоко дослідити процес розвитку благодійної діяльності жінок України у зазначений період.

Доброчинна діяльність жінок України на межі XIX-XX ст. не як окрема проблема, а як частина діяльності українських меценатів, досліджується у роботах Г.Аронова [1], П.Лазечко, Л.Лазечко [2], А.Нарадько [3] та ін. Вони заклали основні теоретичні засади розробки проблеми, полишивши питання відкритим, що актуалізує спробу даного дослідження. Автором дослідження було проаналізовано чинники, котрі сприяли розгортанню благодійної діяльності жінок на межі XIX-XX ст., розглянуто основні тенденції та особливості доброчинності, спрямованої на допомогу малозабезпеченим верствам населення, а також виявлено основні напрямки і форми надання благодійної допомоги жінками та визначено їх роль у соціальному та культурному житті України.

Дослідження побудовано на основі цілого комплексу джерел, серед яких: 1) актові й нормативні документи – постанови, розпорядження, циркуляри та доповіді, зокрема «Переписка с волостными правлениями об открытии библиотек-читален в г. Мариуполе (1898 г.)», «Ведомости и рапорта о размере и видах помощи, оказанной семьям мобилизованных солдат (1914 г.)». Даний вид джерел дозволяє прослідкувати основні напрями доброчинної діяльності; 2) архівні джерела, зокрема джерела Державного архіву Донецької області (ф. 39, 53, 110), з яких можна почерпнути свідчення щодо благодійної діяльності окремих осіб жіночої статі; 3) джерела особового походження (мемуари, спогади, листування); 4) довідкові матеріали, енциклопедії; 5) навчально-методична література досліджуваного періоду.

Таким чином, наукова новизна дослідження полягає в тому, що воно є першою конкретно-історичною роботою, присвяченою комплексному дослідженню благодійної діяльності жінок України у другій половині

XIX – на початку XX ст., що дозволяє відтворити загальну картину важливих проявів доброчинності серед жінок.

Надзвичайно відчутну допомогу системі освіти надала доброчинна діяльність жінок. Так наприклад, вдова колезького асесора Тетяна Старицька офірувала у 1885 р.: 2100 крб. Полтавській Маріїнській жіночій гімназії, 8 тис.крб. Полтавській першій чоловічій гімназії (7 тис.крб. з них для розширення та поліпшення приміщення гімназії, а 1 тис.крб. – для придбання бідним вихованцям одягу та взуття). Анна Радченко у 1892 р. заповіла м. Лохвиці садибу з будинком вартістю 10 тис.крб. для того, щоб у ньому була заснована школа [3,с.101]. Український педагог і громадська діячка, одна з піонерок українського жіночого руху Софія Русова піклувалась про створення дошкільних дитячих закладів. Саме завдяки їй у 1871 р. в Києві було відкрито перший у місті дитячий садок [4, с.134]. 3 червні 1906 р. в Юзовці була відчинена жіноча гімназія в результаті клопотань дочки священика Марфи Левицької [5]. При гімназії мали місце бібліотека, фізичний кабінет, кабінет природничо-історичних наук [6].

Благодійна діяльність жінок виявлялась у піклуванні про знедолених, бідних і дітей-сиріт. Багато для Товариства допомоги бідним зробила Надія Дондукова-Корсакова (дружина львівського губернатора І.Я. Яновича), Ольга Чорткова. Остання забезпечувала утримання 30 вихованок Фундуклівської гімназії з бідних родин. Гроші йшли на одяг і стипендії для дівчаток. Олена Трубецька, дружина петербурзького магната Павла Демидова-Сан-Донато, який оселився в Києві, вмовила свого чоловіка виділити 70 тис.крб. на спорудження 100-квартирного будинку для бідних [5, с.37].

Нерідко саме жіноча благодійність вирішувала найактуальніші і, здавалося б, зовсім нерозв'язані проблеми в медицині. Виникали питання: «де і як утримувати хворих, які приїхали до Києва на лікування, але не можуть бути терміново госпіталізовані через брак вільних лікарняних ліжок?», «що робити з тими, що одужали й виписуються з лікарні, але ще не мають можливості працювати?». Першу приватну спробу вирішення цих проблем зробили Ганна Григорович-Барська-Яновська та її чоловік Теофіл Яновський. У 90-х роках XIX ст. вони на власні кошти орендували будинок і зробили у ньому щось на зразок реабілітаційного відділення. Сюди потрапляли хворі, що потребували долікування, а іноді й пристосування до життя. Їм не лише надавали притулок, а й по можливості шукали роботу та місце проживання. Цю ідею підхопила група ентузіастів, переважно жінки, до якої належала вдова славнозвісного М.Пирогова, дружина відомого професора В.Підвисоцького, представниці родини Терещенків та інші. Спочатку їм пощастило винайняти невеликий будиночок і обладнати в ньому імпровізоване відділення, розраховане на 10 ліжок, потім до них додалося ще 8. Але потреба була значно більша, і організаторки в теплу пору року ставили поруч із будинком кілька армійських наметів (також пожертвуваних) і брали на утримання близько 40 чоловік. Єлизавета Терещенко пожертвувала кошти на один з перших у Києві автомобіль швидкої допомоги, який коштував на ті часи дуже дорого – 10 тис.крб. [7, с.37].

Єлизавета Капніст, яка була головою Касперівської общини Червоного Хреста, організувала в 1879 р. санітарний загін для відправлення в Ахалтекінську експедицію, в 1880 р. – загін для боротьби з епідемією дифтерії у Полтавській губернії, в 1899 р. організувала загін сестер у Поволжі для допомоги потерпілим від неврожаю та цинги. Вона з цією метою збрала 21 тис.крб. У 1912 р. офірувала капітал для створення безкоштовного ліжка в лікарні Полтавського Червоного Хреста. Інша благодійниця, Єлизавета Малама, яка 1901 р. була обрана головою Полтавської общини сестер милосердя, в 1909 р. на зібрані кошти збудувала лікарню [3, с.107].

Жіноча доброчинність виявлялась і в галузі церковної справи. Широкого розповсюдження набуло благодійництво серед жінок у будівництві або ремонті церков, соборів, храмів, монастирів, виділення землі та заповідання майна церкві. Так дружина київського губернатора Катерина Васильчикова заснувала Свято-Троїцький монастир, подарувавши під нього 2 садиби у Біличах та на Шулявці. Ще одна киянка, велика княгиня Олександра Петрівна, дружина брата Олександра III, у 1894 р. заснувала Свято-Межигірський монастир. Коли було оголошено збір коштів на спорудження Микільського храму в Києві, вона також відгукнулася й пожертвувала на його спорудження 153 тис.крб., а Єлизавета Терещенко у 1912 р. заснувала храм у Плютах [7, с.37].

Однією з форм благодійної діяльності жінок була допомога в заснуванні й облаштуванні осередків культури: бібліотек, музеїв тощо. Так, княжна О.Шихматова-Ширінська своїм коштом відкрила в селі Мануйлівці безкоштовну сільську бібліотеку [3, 103]. 1 серпня 1898 р. у селах Ялті та Врем'євці Маріупольського повіту була відчинена бібліотека-читальня, в якій Амелія Трегубова безкоштовно виконувала обов'язки бібліотекаря [8]. Олена Трубецька передала колекцію старовинних хрестів та інших церковних речей до археологічного музею при Київській духовній академії. Варвара Ханенко та її чоловік створили музей, названий Київським художньо-промисловим інститутом. Їхня колекція – 3145 предметів – лягли в основу експозиції та фондів [7, с.37].

Жіноча доброчинність була також спрямована на допомогу безпосередньо жінкам. Яскравим прикладом цього напряму є діяльність «Київського товариства оборони жінок», яке було створене 27 лютого 1905 р. Діяльність його спочатку розвивалася надто повільно через нестаток коштів, а також унаслідок складності завдань товариства, яке повинно було охороняти дівчат від небезпеки бути втягнутими в розпусту та направляти їх на чесний життєвий шлях. Розуміючи, що боротьба з проституцією, яка має глибоке коріння в суспільстві – справа надзвичайно складна, члени товариства визначили два головних напрямки в цій роботі:

1)профілактичний напрямок, тобто використання застережливих заходів, що обороняли б жінок від вступу на згубний шлях;

2)порятунок тих, хто потрапив у сіті проституції [9, с.93].

Серед попереджувальних заходів товариством передбачалися в першу чергу: широка постановка жщочої освіти; вільний доступ жінок до різних видів праці; влаштування притулків для молодих дівчат, одиноких матерів; організація дешевих гуртожитків для робітниць; поширення інформації про венеричні захворювання; боротьба з будинками розпусти; медична допомога жінкам тощо.

В серпні 1906 р. «Київському товариству оборони жінок» вдалося перейти до більш планомірної роботи. Комітет влаштував гуртожиток для молодих дівчат та жінок, які через безробіття, хворобу, злидні опинилися на вулиці, звідки вони могли потрапити в руки утримувачів будинків розпусти.

Щороку восени, коли закінчувалися сільськогосподарські роботи, багато дівчат приїздили до Києва шукати на зиму роботу в місті. Щоб на якийсь час забезпечити їх тимчасовим житлом, товариство відкрило притулок. В 1908 р. у притулку проживало 59 жінок, у 1909 р. – 93, у 1910 р. – 208, у 1912 р. – 562, у 1913 р. – 772 [9, с.94].

Деякі документи товариства засвідчують, що жінки приходили до притулку, потрапивши в трагічну ситуацію і їм завжди надавалася допомога не тільки тимчасовим приміщенням, їжею, а й грошима та речами.

Подальший розвиток благодійної діяльності жінок спричинив створення бюро праці, яке й почало функціонувати з 12 березня 1909 року. Бюро підшукувало місця прислуги, кравчині, пралі, вчительки як безробітним, які проживали в гуртожитку товариства, так і всім, хто звертався по допомогу. Клієнти ставилися до бюро з довірою, а кількість жінок, які отримували робочі місця через товариство, зростала: у 1909 р. – 303, у 1910 р. – 289, у 1912 р. – 335, у 1913 р. – 202 жінки [9, с.95]. У звітах товариства зазначалося, що бюро праці могло б виконувати значно більше замовлень, але відсутність у багатьох жінок рекомендаційних листів, а також зростання вимог збоку як наймача, так і прислуги, не дозволили розширити його діяльність.

У листопаді 1906 року товариством було організовано недільні та вечірні заняття. Збиралося від 25 до 50 дорослих жінок, більшість із них висловлювала бажання вчитися грамоті та ремеслу. Так і виникла недільна школа для дівчат і жінок із робітничого середовища, в якій безкоштовно працювали міські вчительки та дівчата-гімназистки [9, с.96].

Зі спалахом влітку 1914 року війни, що відразу набула світових масштабів, поряд із турботою про фронтовиків не менші зусилля жінки спрямували на допомогу іншій категорії жертв воєнного лихоліття – цивільному населенню, в першу чергу нужденним родинам військовослужбовців і дітям-сиротам. Саме у цей період розгорнули свою діяльність відділення Комітету Великої княжни Тетяни Миколаївни («Тетянинського комітету») з наданням тимчасової допомоги постраждалим від воєнних дій. Завдяки зусиллям цього комітету восени 1914 р. були організовані загоны, які мали підбирати дітей-сиріт та тих, котрі загубили батьків під час евакуації, з метою подальшої опіки над ними й розшуку їхніх батьків. Разом з тим Комітет звертався до своїх відділень і широкої громадськості з пропозицією взяти під опіку таких дітей у своїй місцевості, організувавши для них притулки та ясла. Так, Київське товариство опіки сиріт осіб, які загинули в бою, статут якого був затверджений у листопаді 1914 р., заснувало притулок із школою та майстернею для таких дітей. На їх створення Романовський комітет надав 25 тис.крб., а за організацію цієї роботи взялися заможні жінки Києва. Всього ж на потреби дітей комітет, який надав відчутну фінансову підтримку для влаштування притулків по всій країні, з початку свого заснування та до травня 1915 р. асигнував 345 тис.крб. [10, с.49].

У Полтаві знаходився притулок для скалічених воїнів і дітей-сиріт імені імператора Петра Великого при місцевому Дамському комітеті Російського товариства Червоного Хреста. Скалічені солдати в притулку забезпечувалися харчуванням і одягом. Сироти приймалися до закладу у віці від 5 до 10 років, в якому навчалися грамоті і ремеслам. Після досягнення 14 років управління Дамського комітету направляло підлітків у навчальні заклади і влаштовувало на роботу.

В Києві Товариство захисту жінок надало помешкання для проживання 100 дружинам і 50 дітям фронтовиків, а Товариство трудової допомоги інтелігентним жінкам влаштувало притулок для останніх[9, с.98].

Проводилася широка робота серед жінок і дітей-біженців з прикордонних районів. Велику допомогу в цьому надали члени «Київського товариства оборони жінок» та молоді курсистки, які в найкритичніші моменти життя товариства завжди приходили йому на допомогу. В 1916 р. було створено притулок для біженок та безкоштовну їдальню для дітей-сиріт, батьки яких загинули на фронтах війни [9, с.98].

Таким чином, говорячи про благодійну діяльність жінок у другій половині XIX – на початку XX ст., можна сказати, що вони не дивлячись на свій соціальний статус, намагалися охопити майже всі напрями соціальної та культурної політики і розв'язати нагальні проблеми, яким держава не могла приділяти достатньої уваги та коштів. Активна участь жінок в благодійній діяльності, давала їм можливість для самореалізації, для позиціонування жінки в суспільстві не тільки, як хранительки домашнього добробуту, а як важливу, соціально-активну особистість, що відіграє значну роль в створенні та розвитку суспільства, країни, нації.

В цілому, результати дослідження благодійної діяльності жінок України у зазначений період переконують у необхідності врахування набутого тоді досвіду у розвитку сучасного благодійництва.

Висновки та оцінки, представлені у роботі, можуть бути використані у практичній діяльності благодійних закладів та організацій, а також у лекційних та спеціальних курсах з вітчизняної історії, гендерної студії, під час розробки навчальних та методичних посібників з досліджуваної проблематики, для підготовки

лекцій з метою популяризації добродійної діяльності серед громадськості.

Література

1. Аронов Г. Українські благодійники минулого // Вітчизна. – 1999. – № 9-10. – С.105-109.
2. Лазечко П., Лазечко Л. Меценати української культури // Дзвін. – 2003. – №7-9.
3. Нарядьмо А.В. Національні традиції у працях Івана Павловського // Історична пам'ять: Наук. Зб. – Полтава, 1998. – № 1. – С.97-109.
4. Гонюкова Л.В. Спогади Софії Русової // УІЖ. – 1995. – № 5. – С.129-143.
5. ДАДО – Ф. 53. - Оп.1.- Сп.24. - Арк.5.
6. ДАДО – Ф. 53.- Оп.1.- Сп.21.- Арк.14.
7. Тимченко Г. Образ жінки – образ нації // Укр. Культура. – 1997. – №10. – С.36-37.
8. ДАДО – Ф.110.- Оп.1.- Сп.41.- Арк.3-4.
9. Смоляр Л.О. Київське товариство оборони жінок: історія створення та діяльності (1905-1916 рр.) // УІЖ. – 1998. – № 3. – С.92-100.
10. Загребельна Н.І. Внесок громадських організацій і товариств у справу опіки цивільного населення в Україні під час Першої світової війни // Історичні та політологічні дослідження. – Донецьк: ДонНУ, 2003. – №5/6 (17/18). – С.46-55.
11. Благотворительные учреждения... М.П. Дегтерева и Приют... Е.И. Дегтеревой за десятилетие 1902-1912 г. – К., - 1913. – С.35.
12. Женщина как залог прочной жизни нации. – СПб., 1896. – 360с.
13. Донік О.М. Благодійність в Україні (XIX - початок XX ст.) // УІЖ. – 2005. – №4. – С.160.
14. Благотворители и меценаты прошлого и настоящего. – М: «Дело и сервис», 2003. – С.18.
15. Русова С. Спомини // За сто літ. – К., 1928. – Кн.2. – С.143-145.
16. Богачевська-Хом'як М. Білим по білому: Жінки в громадському житті України, 1884-1939. – К., 1995. – 424с.
17. Дмітрієнко М., Ясь О. Благодійність як атрибут громадянського суспільства: історія і сучасність // Розбудова держави. – 1994. – №6. – С.424.
18. Дмітрієнко М., Ясь О. Благодійність як атрибут громадянського суспільства: історія і сучасність // Розбудова держави. – 1994. – №6. – С.424.

УДК 930.2:314:311.313:94(477.6)

МАТЕРІАЛИ ДЕМОГРАФІЧНОЇ СТАТИСТИКИ XVIII-XIX СТ. ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ ДОНБАСУ

С.О. Стебляк, Г.В. Гедьо

Резюме. Стаття присвячена джерелознавчому аналізу ревізьких «сказок», які зберігаються в фонді Маріупольського повітового казначейства Державного архіву Донецької області та матеріалам Першого загального перепису населення Російської імперії 1897 р. У роботі розкриті функції, які виконували ревізькі «сказки» у суспільстві, проаналізовані зміни, що відбувалися у формулярі ревізьких «сказок» та зазначені особливості формуляру Першого загального перепису населення Російської імперії 1897 р. і проведено їх текстологічний аналіз. Зазначено, що ці джерела дозволяють не тільки дати оцінку загальної чисельності населення, визначити його соціальну (станову) структуру, але й дають можливість оцінити характер і інтенсивність основних демографічних процесів в окремих регіонах.

Перепис населення - це науково організована операція збору даних про чисельність і склад населення, узагальнення, оцінки, аналізу й публікації демографічних, економічних і соціальних даних про все населення, що проживало на певний момент часу в країні або її чітко обмеженій частині.

Науковий інтерес до обраної теми зумовлюється тим, що ґрунтовне дослідження її дозволить розкрити складний процес вирішення демографічного питання в Російській імперії та безпосередньо і в Україні, котра тоді входила до її складу. Дане дослідження висвітлює як загальні риси стану населення всієї імперії, так і регіональні аспекти тогочасної демографічної ситуації. Останнє є актуальним, оскільки узагальнені пересічні показники по Російській імперії відносно демографічного стану суспільства не відображають повною мірою специфіку цих процесів в регіонах.

На сьогодні є актуальним та необхідним дати джерелознавчу оцінку ревізьких «сказок» як первинного матеріалу ревізій, дані якого згодом узагальнювались на кількох рівнях.

В статті зроблено спробу розглянути ревізьські «сказки» та матеріали Першого загального перепису населення Російської імперії 1897 р. як джерело з історії Донбасу та визначити їх інформативні можливості.

Одним з найбільш відомих видів матеріалів статистики є списки платників податків, що укладалися у Російській імперії від початку XVIII до другої половини XIX ст. У російській історіографії вони відомі під назвою „ревизские сказки”; українські науковці переважно перекладають цей термін як „ревізійні списки” або „ревізькі реєстри”.

У 1718 р. Петро I поклав початок проведенню загальнодержавних переписів населення – ревізій, головним завданням яких було визначення чисельності податного населення та напрямків проведення